

Cserba Júlia

A CIRKUSZ ÉS A BECSÜLETREND LOVAGJA

Beszélgetés Alexis Gruss-szel

Lassan már hagyománnyá válik, hogy októbertől márciusig a boulogne-i erdő egyik tisztásán felállított sátorban látható a közismert Gruss-cirkusz műsora. Mióta létezik az Ön igazgatása alatt működő társulat?

Önálló társulatunk 1974-ben alakult, de családjunk cirkuszi története 1854-ben kezdődött. André-Charles Gruss kőfaragó ekkor vette feleségül Maria Martinetti műlovarnőt, és elhagyva eredeti mesterségét, maga is műlovar lett. Azóta már az ötödik generáció folytatja a családi hagyományokat. Szerencsém, hogy olyan szüleim voltak, akik helyettem választottak: beleszülettem ebbe a világba.

Ilyen értelemben az Ön gyerekei is szerencsések.

Ez igaz, fiaim és lányom is ezt az utat követik. A családjunkban másfél évszázada a tudás átadása a legfontosabb. Valaki azt mondta egyszer, ha egy cirkuszi művész meghal, olyan mintha leégne egy könyvtár, ezernyi tudás távozik el vele.

Milyen egy „cirkuszi” gyerek élete, és hogyan lehet megoldani az iskolai oktatást a vándorló életmód mellett?

Melyik gyerek kívánhatna magának jobbat, mint cirkuszban tölteni az ifjúságát? A gyerekeim ugyanúgy tanultak, mint mások, azzal a különbséggel, hogy nem jártak iskolába. Franciaországban létezik egy oktatási forma olyan gyerekek számára, akiknek a szülei foglalkozásuknál fogva vándor-életet élnek, mint például a cirkuszosok vagy a tengerészek. Havonta megkapják az elvégzendő feladatokat, és ezt olyan formában, hogy a tanulók egyedül is képesek legyenek elvégezni. Mi azért tanárt is fogadtunk a gyerekeink mellé. Az én időmben még nem volt ez a rendszer. Édesanyám berendezte az egyik lakókocsit „iskolának”, ahol kb. tizenöt gyerek tanult, és volt egy tanárunk, akit abban az időben az állam fizetett. Egyébként autodidaktának tartom magam, aki egyedül szerezte meg a tudását. De valójában hamis állítás, hogy egyedül: másokat figyeltem, és ők tanítottak meg sok mindenre.

A területet, amit a cirkuszi sátor és a hozzátartozó lakókocsik, járművek elfoglalnak, Párizs városától bérlik?

Igen. Mint Damoklesz kardja, úgy lóg a fejünk fölött minden évben, vajon megkapjuk-e a helyet. Pedig nem olcsó a bérleti díj, évente kb. 250 ezer frankba (mintegy 10 millió forintba) kerül, és gyakorlatilag csak négy hónapig vesszük igénybe, október végétől március elejéig. Legalább tizenöt cirkusz működik Párizsban és közvetlen környékén. Minden évben tartunk egy összejövetelt, ahol

Chaplin a Cirkusz-ban

Giulietta Masina

Popov

Grock

valamennyi társulat elmondja, melyik területet szeretné magának kérni, de az engedélyekről szóló döntést a városi hatóságok hozzák meg. Huszonöt éve, hogy Párizsban is dolgozunk, és ez alatt az idő alatt a városnak legalább tíz különböző helyén állítottuk fel sátrunkat. A Bois de Boulogne már valóban megszokott helyünnké vált, hiszen ötödik éve minden évben itt töltjük a téli hónapokat.

Nem jelent nagy konkurenciát ez a viszonylag kis körzetben működő sok cirkusz ?

Ez a kérdés tipikus európai gondolkodásmódra vall. Csak a rossz produkciónak jelent konkurenciát a másik, a jónak nem. Ha ön egy nap venne egy boltot, olyan helyen venné, ahol már más üzlet is van. Ahol nincs, ahol egyedül lenne, ott maga se nyitna szívesen üzletet, nem? Amerikában erre már régen rájöttek, mint ahogy az amerikaiak már annyit mindent felfedeztek, kivéve Amerikát.

Önt 1982-ben, az akkori kulturális miniszter, Jack Lang a Művészetek és Irodalom Lovagja kiténtetéssel, ebben az évben pedig Catherine Trautmann kulturális és tájékoztatási miniszter Becsületrenddel illette. Ezek a magasrangú hivatalos kiténtetések azt bizonyítják, hogy Franciaországban a cirkuszt a kultúra részeként ismerik el.

A cirkusznak fontos szerepe van a modern társadalomban, mert egyike az igazi értékekre rámutató referenciáknak. Manapság a pénz az érték. De észre kell vennünk, hogy nem minden vásárolható meg. Az élet örömeit nem mindig az adja, ami a legdrágább. A holnap társadalmát maga, én, a mi generációnk építi, rajtunk múlik, a mi felelősségünk, hogy milyenné lesz. Ha nem mutatjuk meg a gyerekeinknek, hogy a pénzen kívül vannak más értékek is, akkor a jövőjüket nem megfelelően készítjük elő. A számítógépek felgyorsult korát éljük, amelyben a komputer embere nem képes eligazodni, a számítógép túlhaladja, nem ura többé a helyzetnek, és ezt lassan kezdi észrevenni. Egyszer csak eljön ide, a fűves, homokos, fűrészpáros, se nem nagyon kényelmes, se nem elegáns cirkuszi sátorba. Az életben sem mindig minden kellemes, ahogyan a természetben sem. A természet sem csak szép virágokból áll. És éppen ebben a tökéletlen, régies környezetben egy játékos, humorral, izgalommal, szépséggel teli, emberléptékű világgal találkozunk, mindazzal, ami hétköznapjaiból hiányzik.

Vajon mennyire sikerül az embereket becsalogatni az előadásra? És értik-e az ön üzenetét?

Ha itt lett volna a hétfő esti előadásom, láthatta volna, hogyan tapsol felállva háromezer lelkes ember.

A közönség is művészeknek tartja Önöket, nemcsak „mutatványosoknak”? Ezt azért kérdezem, mert nálunk, Magyarországon a cirkuszt sokan nem tekintik művészetnek.

Ez bizony nagy kár, mert régebben a legjobb akrobaták Magyarországról jöttek. És ezek a művészek hazájuk legkiválóbb „nagykövetői” voltak szerinte a világban. Hogy csak néhány nevet említsek, a két Binder, a Pusztai- és a Brandt-csoport. Ez utóbbi egyik tagja tanított is az iskolámban. Azelőtt sokszor jártam Budapesten. Jól ismerem a Nagycirkusz remek épületét a Városligetben. Körülbelül húsz évvel ezelőtt tapasztaltam, hogy az okta-

tás mennyire hanyatlott Magyarországon. Pedig színvonalas képzés nélkül nincs jövő. Úgy szoktam megfogalmazni, hogy „travail effacé par le travail”, vagyis addig kell dolgozni, míg sikerül a munka nyomát eltüntetni. De nem minden cirkuszi produkció művészet. A cirkuszt manapság egyre többen tekintik versenynek, ahol mindenki igyekszik túlnenni a másikon, valami olyant csinálni, amit addig senki sem. Régebben egyetlen művész sem használt biztonsági hálót vagy más biztonsági eszközt. Megszégyenítő lett volna számunkra. Ma viszont ez már teljesen elterjedté, sőt nélkülözhetetlen eszközzé vált a produkció végrehajtásához. Ezt nem tartom helyes útnak, mert túl messzire visz el: az emberi képesség egészséges határainak túllépéséhez, tulajdonképpen csalás által. Emberi marionettek látunk a porondon, és nem a test és a lélek tökéletes harmóniájából születő mutatványokat. Mi megpróbáljuk a cirkusz művészi oldalát hangsúlyozni, régi hagyományait ébren tartani, és átadni.

Említette, hogy van egy iskolája. Ez mióta működik?

Csak volt, már megszűnt. 1974-ben alapítottam, és tíz éven át működött. A hagyományos cirkuszi tantárgyakat a tánc és pantomim-tanulás egészítette ki. A diákok egy része azok közül a tornászok, sportolók közül Került ki, akik nem értek el megfelelő versenyszintet vagy már kiöregedtek, de szerették volna valamilyen formában folytatni, amit addig csináltak. Tanítványaim legnagyobb része megtalálta helyét az életben, van köztük, aki cirkuszigazgató lett, van, aki koreográfus vagy rendező. Sokan dolgoznak közülük Amerikában. Mivel ez a képzés egyedi foglalkozást igényel, nem akartunk egyszerre 25-nél több tanítványt felvenni. Az állami támogatás viszont csak meghatározott számú tanuló után jár, amit mi a kis létszám miatt nem kaphattunk meg. Ezért kellett abbahagynunk. Franciaországban 500 cirkusziskola létezik, de éppen az említett támogatási rendszernek köszönhetően, az az érdekük, hogy minél több diájkuk legyen, ilyen körülmények között azonban nem képesek színvonalas oktatást nyújtani. Akik viszont elvégzik az iskolát, nem tudnak mihez kezdeni, nem kapnak szerződést, mert nem megfelelő a tudásuk.

Műsoruk úgy kezdődik, hogy valamennyi szereplő, akrobaták, zsonglőrök, bohócok és a többiek egyszerre jelennek meg a porondon, szaltóznak, bukfenceznek, cigánykereket vetnek, és repülnek a színes karikák, buzogányok. Mintha egyszerűen egy évszázadokkal ezelőtti piactéren találnánk magunkat. Az is szokatlan, sajátos megoldás, hogy néhány produkciót az echós-szekér, a ló és a lovas alkotta, más-más, mozdulatlan élőkép választ el egymástól.

A műsor elején összefoglalom másfél percben a lényeget, de ellentétben az általános szokással, a műsorszámok között nem tartok beszédet. Így az sokkal pergőbbé válik, azonkívül a közönséget sem csapjuk be, a két és háromnegyed órát valóban csak a produkciók töltik ki. A nyitójelenettel és az élőképekkel is a régi cirkuszt kívánjuk felidézni. A kosztümök is ehhez az elképzeléshez igazodnak. Egyébként is jobban szeretem, ha inkább a nézők szeme csillog, mint a ruhákon a flitter.

Milyen forrásból szerzi ehhez az ötleteket?

Ha körülnéz az irodámban, a falakon régi cirkuszi témákat megörökítő metszeteket lát, már csak ez maradt, amiből meríthetünk. Sok e témával foglalkozó könyv létezik ugyan, de ezek egyikét sem olyanok írták, akiknek ez volt a mesterségük, ezért nem tekinthetők szakkönyveknek, inkább csak szemtanúk beszámolóinak. Régi vágyam, hogy írjak egy könyvet a régi cirkuszról. Évek óta készülök rá, és már sok-sok dokumentumot gyűjtöttem össze hozzá.

Nem szokták felvenni az előadásait videofilmre, hogy megmaradjon az utódok számára?

Már sokan mások is megkérdezték ezt, de nem. Az igaz, hogy nehéz helyzetbe kerülünk, amikor valami régi dolgot akarunk újra megcsinálni, és az ötletre még emlékszünk, de a részletekre már nem. Ilyenkor újra kell mindent kitalálni, de ez nem baj, mert akkor ez a munka megint alkotás lesz, és nem csak másolás. Nem szabad mindig a könnyebb megoldást választani. És éppen ezért nem akarok a gyerekeimre sem filmet hagyni a produkcióinkról. Mert ha egy nap én abbahagyom a munkát, és minden előadásunk videóra lenne véve, mi sem lenne könnyebb számunkra, mint lemásolni, amit addig csináltunk. Így viszont majd ők is arra lesznek rászorítva, hogy maguk találjanak új ötleteket, maguk oldják meg a feladatokat, vagyis alkossanak, ne másoljanak.

Azt tudom, hogy Önhöz a lovak állnak a legközelebb, és a lóidomítás egyedülálló mestere, de hadd kérdezzem meg, vadállatok idomításával sohasem foglalkozott?

Nem, soha. Hozzám a háziállatok állnak közel. Szeretem az állataimat megérinteni, megsimogatni, és egy tigrissel ez nem megy. Lehet, hogy megsimogathatja egyszer, megsimogatja kétszer, de nem biztos, hogy harmadszor is sikerül. És ez így természetes, hiszen sok mindenre megtaníthatók az állatok, de az ösztöneiket nem lehet megváltoztatni. Akár csak az ember esetében: a nevelés viselkedésre tanít,

de az emberi ösztönök érintetlenek maradnak. A műsorainkban azért időnként szerepelnek vadállatok is, ha sikerül olyan állatidomárt szerződtetnünk, akinek a produkciója beleillik az elképzeléseinkbe.

A Monte-Carlo-i Nemzetközi Cirkusz Fesztiválon több díjat is nyertek. Rendszeres résztvevői a fesztiváloknak?

Rengeteg cirkuszi fesztivált rendeznek, de én ezeket nem szeretem, mert mint ahogy említettem már, nem tartom jónak a versengést. Egyébként is, hogyan lehet eldönteni, hogy az oroszlanidomár volt-e a jobb vagy a kötélátacos? A Monte-Carlo-i az egyetlen fesztivál, amelyiket érdekesnek tartok, mert nem üzleti céllal rendezik, és rendkívül nyitott, mindenféle produkciónak helyet ad, ha az színvonalas. Inkább a cirkuszi találkozót tartom hasznosnak, kezdeményezésünkre tavaly már sor is került Lyonban az első biennáléra.

Hol töltik az év többi részét, amikor elhagyják Párizst?

1994 óta Franciaország déli részén, a piolenci kastélyban, ahol az érdeklődők egész napos program keretében ismerkedhetnek a cirkusz porondon kívüli világával. Részt vehetnek a próbáinkon, megtekinthetik a cirkuszmúzeumot, és a tanfolyamokon elsajátíthatnak valamit a zsonglőrök, kötélátacosok, műlovarok, egyensúlyozó- és trapézművészek tudományából is. Egyúttal talán azt is megtanulják, hogy a cirkusz világában minden ember egyenlő, nincsenek faji, vallási ellentétek. A cirkuszi ember szabadságban, ugyanakkor bizonyos megkötöttségben él. Ez a megkötöttség a tisztelet. Tisztelet a munka, mások és saját maga iránt. Piolenc nagy előnye, hogy a hatalmas parkban szabadon élhetnek az állataink, tevéink, mintegy ötven, különböző fajtájú lovunk és Syndha, a huszonöt éves elefántlány.

Hogyan látja a cirkusz jövőjét Franciaországban?

Erre hadd válaszoljak annak a felmérésnek az egyik adatával, amit nemrégiben készítettek a Kulturális Minisztérium megbízásából. Eszerint Franciaországban évente 10 millió ember megy cirkuszba. Ez önmagáért beszél.

Gulácsy Lajos • Cirkuszban